

прикљученија

Миџица Илић

VIA PAULUS

*А живим – не више ја,
него живи у мени Христѿос
(Гал. 2:20)*

Црква је у свету њре болница за болесне него њрихваћилиишће за савршене, говорио је мудри Ананије из Дамаска, док је даривао фарицеју Савлу очињи и духовни вид. И то је сасвим довољно за цео живот, размишљао је апостол Павле на измаку студене зиме, ходећи друмом Via Ignacia после избављења из римског ропства где беше провео две године у кућном притвору.

Уморан и болестан, одлучио је да оде у Ефес преко Илирика и Далмације, путем Via Ignacia, који је из Scodre, преко Dyrachiuma, Lichnidsusa, Neaclee и Thessalonike водио до Byzantiona. Тамо је, како су стизали гласови, светина још увек славила богињу Артемиду, којој беху подигли велелепни храм са сто двадесет седам стубова, надалеко познат и чувен у најудаљенијим деловима Царства као једно од седам светских чуда. Још док је био заточен у Риму, Колошанин Епафрас му је говорио да се у Ефесу и у другим саборима светих појављују лажни учитељи који хуле на моралне законе нове науке и проповедају потпуну слободу од сваког учења. У тренуцима слабости чинило му се да је многобоштво предодређено да траје до судњег дана, управо као што

су и храмови многобожаца, величанствени на свој начин, предодређени да трају вечно – попут тесаника од којег су саздани... Ова помисао, тежа од најтежег камена, претила је каткад да га потпуно смрви и он јој се безуспешно одупирао свим својим знањем, искуством и домишљатошћу. Ништа није помагало осим молитве. Желео је да охрабри и подигне браћу у вери и зато им је сада носио реч коју беше записао у римским оковима, бележећи писмена каламусом на дугачким свицима папируса намотаним на штапове.

Пре више лета беше проповедао у Ефесу вернима дуже од две године. Напоследку, златар Димитрије нахушка народ против њега, и власти бацише у окове његове верне сапутнике Гаја и Аристарха. Градски писар их је после много мука ослободио, а он је Ефесцима послао брата Тихика да их поучава и кори. Ипак, сад је схватао да браћа нису много напредовала у вери.

Било је нужно обићи верне по усамљеним, изолованим острвцима у непрегледном мору неверја. Требало је заливати властите рукосаде живом водом не би ли се нова наука примила на шкртом, посном тлу. Ходио је Павле Римским царством, налазећи се при руци слабима, али слабост је сустизала и њега у виду црне пруге која му је све чешће преседала немоћно тело. Знао је да му живот годинама виси о танкој нити, али је за њега то слабашно влакно било јаче од најдебљег ужета јер га је нагонило да се за њега држи грчевито, попут дављеника.

Из удаљених комуна стизали су гласови о лутањима и посрнућима синова новог Израила. Учења и тумачења нове науке било је онолико колико и нових заједница и требало је увек изнова објашњавати, доказивати и убеђивати слабе и неуке. Семе је падало на тврди камен и у густо трње, а тек понеко зрнце на плодно тло. Када би напуштао браћу после дугих, мучних проповеди, Павле их је саветовао: „Маран ата! Сећајте се смрти.“, а они су се свађали, делили и лутали, чим би им окренуо леђа.

Пешачио је по петнаестак миља на дан, каткад и мање, а често, када би имао среће, па наишао на неког гласника, племенитог грађанина или странца који би га повезао својим колима, пут до Ефеса скраћивао се и до тридесет миља дневно. Заноћио би где стигне: у гостионици поред царских друмова где су писмоноше мењале уморне коње, у појати са стоком, напуштеној пастирској колиби, пећини или, напросто, на голој ледини, под каквим дрветом. Хранио се од милостиње добродушних људи који су га помагали комадићем сира, парчетом скорелог хлеба или ведрицом свежег млека. Када не би имао ништа од тога, пио је свежу, хладну воду у дугим гутљајима и жвакао корење и траве које би брао крај пута. Римски војници који су бринули о сигурности царских друмова, посматрали су га подозриво и надмено јер се тих година нагледаху свакојаким проповедника и чудотвораца који су

неуморно крстарили целом Империјом ширећи свој наук са варварским фанатизмом и упорношћу.

У Солуну је ткао ћилиме од козјих руна које је продавао путницима и војничке шаторе, јер није желео да живи на терет браће која су га примила. Проповедао је Македонцима, Римљанима и Јелинима који се беху клањали Дионису. Пагани, прозелити и језичници слушали су га пажљиво, док су га јеврејски лучки трговци и занатлије терали од себе и проклињали на арамејском језику. Градом је владао раскош, богатство и разврат сваке врсте. Неки од браће, мислећи да је парусија близу, нису хтели ништа да раде, већ су очајавали и спекулисали када ће куцнути одсудни час, други су жалили што њихови драги покојници неће дочекати царство славе, трећи, заведени злим језицима, сумњали су у искреност апостолске проповеди, а четврти су се одавали блуду и неморалном животу. У жељи да укаже Солуњанима на прави пут, Павле се у Коринту по први пут латио пера и записао све што му је било на души. Рекао им је тад да нема мртвих и да су сви живи пред Створитељем, да су последња времена близу, али да нико не зна када ће доћи.

У поморској луци Коринту, на Пелопонезу, где су такође цветали разврат и блуд, верни се беху поделили на кланове и говораху једни другима: ми смо Аполосови; или: ми смо Павлови; или: ми смо Кифини, а он им је узалуд објашњавао да су сви Божији и ничији више. Бог је био недоступан и далек њиховим срцима и они су више волели да буду у власти неког ближег и разумљивијег, јер бити у власти Бога значило је бити слободан, а слобода је нежељени терет и тешки намет којег се ваља решити што пре. Сви они су само хтели да се потчине другом човеку и ослободе неспокоја који слобода носи са собом, јер лакше је бити човечији него Божји.

Понекад се питао да ли је уопште могуће „накалемити” младицу нове науке на старо, јалово стабло безверја, јер многобошци никада нису имали јасну визију једног Бога, већ су га прилагођавали својим веровањима од случаја до случаја. Питао се докле ће нова наука бити у стању да прима наносе свакојаког талогa и прљавштину паганства, а да остане оно што јесте. Мучила га је сумња да ли ће за хиљаду година племенито учење личити на себе или на варваре који га беху прихватили без икаквог разумевања?

Престоница Ахаје блистала је богатством и свакојаком раскоши. Цео град био је насељен бившим легионарима који су после двадесет година верне службе добили римско грађанство, поседе или богату отпремнину. Сада су ислужени војници уживали у животним радостима за које беху прикраћени толике године потуцања по удаљеним провинцијама. Нису плаћали порез, нити су подлегали домаћим законима.

Сваки кутак града одисао је лепотом и сјајем, али све се урушавало пред неморалом и развратом. Девојке које су се бесрамно подава-

ле у ритуалима подно Афродитиног храма, слушале су каткад његову проповед са занимањем. Пијанци су прекидали своје теревенке да би чули реч. Трговци су затварали своје дућане не би ли видели странца који им је нудио будући, неизвесни, мученички живот, уместо садашњег, лагодног, протканог сјајем њихових препуних кеса. Сви су га радо слушали, али тек малобројни су прилазили новом учењу. С мучком се порађало ново стадо и брига коју је осећао за Коринћане, када би их напуштао, није била ништа мања од страха и зебње који су га обузимали пре него што ће их посетити.

Богати и сиромашни коринтски Јудеји, Јелини и Латини, робови и грађани, преобраћеници и обрезани, раздирали су заједницу, спорећи се око исхране, одевања и сличних тричарија. Браћа су понекад била гора од надмених философа и бесрамних присталица Посејдона и Аполона. Говорио им је да не падају у грех гордости и лакомости, да не претварају агапе у пијанке. Молио је богате да не презиру сиромашне, а сиромашне да не осуђују имућну браћу, јер сиромаштво је искушење веће но богатство, подмукло искушење зависти и осуде.

Још веће невоље задавала су му браћа по крви која су ширила гласине да је лажов, силедија, хвалисавац и отпадник од вере. И, упркос толиким годинама и недаћама које је оставио за собом, упркос великом познавању људи и њихових слабости, није могао да се начуди људској пакости и безумљу. Питао се каткад: има ли лаж граница, или је безгранична у својој демонској надмоћи? Бог је једини знао... Неки од верних вређали су га и понижавали, други, попут Тита, храбрили и снажили. Био је тужан када би схватио да су сви скупа успевали да покрену гнев у његовој души, јер се плашио претњи које је повремено изрицао у Божије име много више него они којима су те речи биле упућене. Био је то људски гадан и прљав гнев који је тровао до сржи, до непознатих дубина властитог бића; гнев који је ништио све постигнуто, оповргавао све што је проповедао и учио толике године. Његов народ беше изгубио земљу и језик и сада се потуцао широм света, говорећи језиком туђинаца. Осећао је то као Божју казну јер нису познали Онога ког су чекали од постанка света. Ћутио је то и као властиту казну за гнев од којег никако није успевао да побегне.

Проповедао им је Реч скоро две године, правећи шаторе са Акилом и Прискилом, али када се коначно уморио, оставио је све и отишао у Сирију. Било му је савршено јасно да суштина нове науке није допрла до њихових ледених срца и то га је највише болело. Али туга која би га обузела после спознаје још једног у низу неуспеха, трајала је тек нешто дуже од летњег плуска, доносећи свежину и чистоту његовој души.

У тешким тренуцима, када би га обузела малодушност, Павле се присећао речи свог учитеља, фарисеја Гамалијела који је често зборио својим ученицима:

„Када се упустиш у полемику са саговорником који ти није дорастао, испадаш подједнако глуп као и кад расправљаш са неким коме ти ниси дорастао. Прве је довољно немо саслушати; од других треба ћутке учити.”

Ништа Павла није могло тако да ражалости као потврда ових страшних речи на коју је наилазио свакодневно, ширећи истину међу презреним незнабожцима и варварима од којих дванаесторица већ одавно беху дигли руке.

Мучна је и дуга била расправа са другом браћом око обрезања, исхране и других закона. Петар и Варнава су се у Антиохији снебивали да једу са незнабошцима. Када је дошло до расправе Павле им је рекао: *...јер ја законом закону умрех, да Богу живим*, а они су после дуго ћутали, замишљени и тмурни.

После расправе у Јерусалиму када су незнабошци били изједначени са Јеврејима, дванаесторица су му одобрила да проповеда паганима. Леви Матеј и Петар ниподаштавали су прљаве варваре, и то нису никада крили, говорећи за себе да су јудејски апостоли. Одавно се већ беху разишли и сад је следио коначни растанак. После свих сукоба и несугласица, тако је било најбоље.

Презирао је Павле надмене фарисеје којима је некада и сам припадао зато што су уживали да држе истину подаље од светине за коју су веровали да је Бог намерно држи у заблуди. Још више је презирао ту мржњу коју је осећао у себи јер је добро знао да она трује и разара. Мржња је хранила и надимала црну пругу у њему, дајући јој разорну снагу. Био је гневан када су неки од књижевника, не знајући ништа о ученој прошлости неугледног проповедника, притворно сагињали главу, правећи се бенасти, простодушни и неупућени у истину, јер је знао за древни обичај просвећених да чувају светлост познања далеко од очију недостојних и нишчих. Учени су сматрали да онога којег ни Творац није удостојио познања треба држати у мраку, подаље од искре мудрости, јер човек не сме да исправља Божју вољу. Знање је по њиховом суду било доступно само малобројнима и изабранима, а никако простој светини. Учењаци су зборили да се пред непросвећенима треба правити неук и наиван, и тако их држати у незнању које су заслужили својим рођењем. Павле се гадио философије која је проповедала тајну учења које не сме изаћи из круга посвећених, гнушао се надменог лицемерја просвећених којима је некада и сам припадао.

Али, Павле је још више мрзео самога себе када би начинио грешку и просуо бисерје пред свиње. Рави је увек говорио да не треба сејати семе на камену где не може да пусти корен, нити у трњу где ће бити угушено, али Павле, у својој гордости, није могао понекад да одоли а да не покуша немогуће. Када би покушај пропао, ништа није могло да га заболи као подсмех простог, необразованог пука, пред којим је уза-

луд излио драгоцену светлост. Гордост са којом се цели живот безуспешно хрвао, снажила је подмуклу црну пругу и давала јој крила да витла крхким, малаксалим телом.

У Колоси су браћа и после уласка у заједницу дуго времена поштовала магијске обреде и сујеверје. Проповедници су ширили закон обрезања и обредне исхране, уместо да проповедају живу Реч. Лажни учитељи подучавали су језичнике култу анђела, мистици и аскетском животу, наместо да шире истину спасења. Павле је, немоћан да учини било шта друго, из сужањства послао Колошанима слово, записану Реч. Уздао се у браћу Тихика и Епафраса који је предводио верне на њиви Божијој, извештавајући га о свему.

Молио је Филимона да прими свог одбеглог роба Онисима као брата, да га ослободи и заволи као најрођенијег. Дивовског раста и лавовске снаге, Онисим је у души био невино безазлено дете. Имао је дар суза и било му је лако заплакати над туђом несрећом. На растанку са Онисимом није знао шта да му каже. Враћао га је газди који је располагао његовим животом и смрћу, а он је био немоћан да било шта учини. Заволео је простог, косматог сужња који се беше необично везао за њега. Заволео га је свим срцем јер је дубоко у себи осећао да је презрени Онисим пред Богом достојнији да проповеда нову науку од њега самог. Враћао га је назад у беду и понижење и није могао ништа да предузме јер је као римски грађанин морао да поштује царске законе.

Тешио га је речима: *Impares nati, pares moriamur*. Објашњавао му је да смо сад у глиненим, неугледним судовима, а да ћемо једног дана обући царско рухо. Говорио му је да се стрпи, да је као роб слободан пред Господом, а да слободни људи нису ништа друго до робови Божји, да ту заправо и нема разлике јер смо сви робови својих грехова.

Ипак, није могао а да понекад не посумња у сопствене речи.

Са стоицима је водио дуге расправе о слободи. Учени философи говорили су да ни људи ни богови нису слободни јер слобода зависи од природе и непроменљивих закона, од вечног прототипа, од принципа постојања који су садржани у узвишеној идеји, у Логосу. Слобода је зло, говорили су философи, јер је све у свету нужно.

Павле им је узалуд објашњавао да је Бог апсолутно слободан, а да су људи слободни само Божјом вољом и љубављу. *Све вам је дозвољено, али вам није све на користи*, објашњавао је Павле, када би му Јелини говорили да се кроз грех пројављује људска слобода. У греху не лежи слобода, настављао би са жаром, слобода је у љубави, јер ако све имам а љубави немам, ништа сам, слобода је у избору који Бог оставља човеку, у познању добра и зла, јер она лежи у заједништву са Творцем и другим људима.

Обузимала га је слабост када би размишљао о таквим питањима. Мислио је зар нису и робови људи, зар и за њих не важе Божји закони,

ако већ не важе земаљски. У својим проповедима често је говорио окупљеној браћи: *нема више Јудеја, ни Јелина, нема више роба ни слободнога, нема више мушког поља ни женског*, а живот га је увек изнова претицао. Зато је молио Јевреје да своју браћу коју држе у ропству због дугова ослободе сваке седме године, и да се сете да су сви скупа потомци мисирског робља. Немоћан да учини било шта друго, молио се за преврат у њиховим срцима и умовима.

Ипак, није било начина да се супростави моћној држави и њеним суровим законима. Знао је да ће за младу науку бити опасно ако се сукоби са моћном државом. Други апостоли то нису могли да разумеју. Били су жедни слободе, не схватајући да су је заувек стекли оног тренутка кад су се ослободили смрти.

Пролеће га је сустизало у туђој земљи, далеко од верне браће коју беше посејао од кипарске Саламине до римских катакомби, од Арабијске пустиње до Шпаније. Био је усамљен са својим страховима, слутњама и црном пругом која му је данима пресекала болно тело и уморну душу. Та пруга је увек долазила изненада, у трену најчистије луцидности и бистрине немоћног ума, и подмукло секла ломно тело, доносећи дрхтавицу и слабост чула. Била је налик црној муњи која пара ведро, плавичасто небо. Њена беспризорна силовитост и непредвидивост није Павлу остављала никакву могућност избора. Када би наишла, тело се грчило у ропцу а ум сужавао и мутио, пропадајући у бездане кошмара. Никада није знао колико ће такво стање потрајати јер, како је долазила, црна пруга је исто тако брзо и нестајала, остављајући пустош и празнину за собом. Пустош је трајала кратко, али је била лековита, јер је доносила катарзу душе и ослобађала простор за нова искушења. Болест је благодат од Бога, говорио је Павле здравима и силнима.

Док је ходио друмом који је спајао исток и запад, осећао је велику студен која му се увлачила у уморне кости и паралисала сваку мисао. Неизлечива болест која га је пратила још од најранијег детињства, храњена тешким, луталачким животом, распламсавала се немоћним телом. Физички слаб, низак растом и кривоног, надасве то ћелав и неугледан, увек је морао да се бори за оно што је другима припадало по рођењу, без икаквог труда и зноја, али то никада није изазивало у њему гнев нити завист, већ га је терало непојамном снагом напред.

Сада, кад му је охрабрење требало више него икад, био је сам, презрен и одбачен, како од пагана и Римљана, тако и од самих Јудеја. Једни су говорили за њега да је хеленизовани Јудејац, други да је платонизирани фарисеј, трећи да је подлац и варалица. Сви су хтели само његову главу. Није било снажног Варнаве, мудрог Марка, нити Јелина Тита да га охрабре. Није било верног Силе, ни лекара Луке, са којим је често путовао и којег је учио да све записује, а овај је записано сликао. Није било најоданијег међу свим ученицима, доброг Тимотеја

који га је увек пратио. Знао је одувек да *усамљености није ни у каквој вези са недосћајком друштва*. Цео живот био је усамљен и тужан, премда му друштво никада није недостајало. Било му је лакше када је чуо од дванаесторице да се ни Рави уопште није смејао, јер је добро знао да је смех варљив и често скрива истинске осећаје.

Када би га сви оставили, једино му је у сну долазио Стефан са којим је водио дуге, мучне разговоре, после којих се будио дрхтајући, ознојен и смојден, старији и још болеснији. Млади, увек насмејани Стефан долазио му је у снове изненада, пошто га није било недељама и месецима. Док су водили страствене разговоре, пуне скривених, дубоких значења, уживао је посматрајући његово дечачки нежно лице које је исијавало ведрином и невиношћу. У свиленастим увојима његове дуге, смеђе косе, у грациозним покретима којима је придржавао скуте своје бљештаве одоре, Павле је видео Божјег анђела и био је бескрајно срећан што је Стефан задобио венац славе. Раније, док је још био жив, Стефан никада није показивао пред Павлом своју мудрост у расправама, или се можда само тако чинило надменом фарисеју Саулу. Сада је говорио разборито и мудро о стварима о којима Павле пре тога није чак ни размишљао.

Никада није у тим разговорима покушао рођаку да оправда своје кукавичко држање приликом његовог каменовања. Док је чувао хаљине младог архиђакона, дрхтао је од страха и некакве чудесне слабости. Напослетку, црна пруга му је мучки запарала немоћно тело које се кукавички згрчило и малаксало у прашину. Велики, непојамни страх, који је тада први пут осетио, нагнао га је да пусти грлени вапај којим се придружио руљи спремној на крвави линч. Дрхтао је целим телом, док су му крупне грашке зноја росиле високо чело и сливале се низ лице, кријући горке сузе. Чинило му се да је у том трену умро и да од тад хода мртав; да од тог часа само окајава своје грехе уместо да живи и да још само чека да га Судија прими под своје окриље. Стид који га је преплавио због кукавичлука никада није успео потпуно да истисне из себе. Све је прошло, и радости, и туге, и победе, и порази, али злехуда срамота је остала да га прати до краја живота. Утиснута попут печата, нарасла до прснућа, срамота га је уходила где год би кренуо. Носио ју је у себи, крио и потискивао, али га је она стезала попут окова, гушила и спутавала до краја.

Није било дана а да се није сетрио мучног догађаја који је тада прећутно одобрио и због којег се сада кајао. Ипак, чинило му се да би у разговору са Стефаном свако објашњавање његовог држања било само још једна подла, срамна издаја, прљави мали спас којем је толико пута у животу морао да прибегне због властите слабости. Позивање на римско грађанство у тренуцима када му је претила смртна опасност могао је још и да оправда жељом за наставком ширења истине, али

срамно држање у часу Стефановог страдања заувек је остало у његовој свести као подла, прљава издаја. Знао је да код слабих *увек ѿосѿоји философија за недосѿаѿаѿак храбросѿиѿи*. Опхрван огромним страхом, питао се хоће ли све његово ревновање у ширењу благе вести бити довољно тек да га оправда за тај један грех.

Осећао је да га срећа више не прати као раније, и да му се, после шест сужањстава, четири бродолома, *ѿири ѿуѿа 40, мање једне баѿине*, свакодневних изругивања и ко зна колико понижења, смеши сигурни крај. Једино питање које се наметало било је: какав крај? Многи већ беху пострадали, разапети попут Учитеља, али њега је чекала другачија судбина. Као римском грађанину следовала му је брза, „племенита” смрт одсецањем главе, што свакако није приличило следбенику нове, страдалничке науке. Ипак, од свега најважније било је достићи бесмртност кроз васкрсење јер *ако бесмртѿносѿи ѿосѿоји, онда је смртѿи шала*.

Одувек је говорио да је смрт чист добитак, али кад год би осетио њен ледени дах, обузимао га је заумни немир за који није имао другог објашњења осим властите слабости и кукавичлука. Једино чега се више плашио од саме кончине, била је грозна могућност да срамно умре у постељи пре него што пострада. Али смрт је одлагала свој брижљиво режирани крешчендо и церила му се увек изнова, пратећи га у стопу. И управо та близина, та неизвесна извесност коначног краја, са којом је, такорећи, живео цео свој век, нагонила га је да граби за корак испред смрти, даље у неизвесност.

Свет је вечан, тврдили су учени Јелини у расправама са Павлом, он нема почетак ни крај. Све се понавља и ништа се не мења јер време је кружно кретање које раздваја духовни и материјални свет. Време и догађаји представљају само показатеље вечног, кружног кретања, грмели су надмени философи са препуних градских тргова, време и догађаји небитни су за постојање и истину јер су у супротности са њима.

Павле им је одговарао да је свет створен ни из чега, на почетку времена, и да ће се на крају времена остварити пуноћа истине кроз последње догађаје, када ће свет, овакав каквог га познајемо, заувек нестати, да би га заменило вечно небеско царство. Време је праволинијско, са почетком и крајем, објашњавао је Павле, без времена нема постојања ни света ни човека јер време се мери догађајима: од првог догађаја – стварања света, до последњег о којем не знамо када ће наступити.

Никада није био сасвим сигуран да је учинио добро када је записао Реч, када је окаменио Истину која је имала свој пуни смисао све док је преношена усмено, док се памтила и преламала у људима који су је проносили.

Једни су му замерали што је живу Реч преобратио у мртво слово, што је сведочанство заменио књигом, а истину науком. Говорили су да је увек боље слушати него читати; да жива реч удахњује нову снагу, а

мртво слово убија сваки живот; да се најгоре глупости могу сложити у слово, док се *мудросѝи ѝреносе од усѝа до усѝа*.

Други су му, пак, казивали: ако не запишеш Реч, она ће се изгубити, време ће је искривити до бесмисла, људи ће је искварити. Ипак, знао је да ће се то још брже и лакше десити са записаним словом, са окамењеном речју коју ће напасти рђа тумачења и препричавања. Био је сигуран у то, за разлику од необразованог пука, који је гајио страхопоштовање према књизи и писмености.

Писао је посланице у очајању, у великој немоћи, у моментима када је помишљао да је сав његов труд узалудан. Каква корист од испразних поука, мислио је у тренуцима лудичног неспокоја, каква добит од посланица које нико неће читати. На крају је писао из очајничког страха да га више нико не слуша, записивао је истину, свестан да не може свуда стићи да је посведочи. *Verba volant, scripta manent*, говорио је понекад да би оправдао грех писања у властитим очима.

И, док је он слагао крива писмена по дугачким пергаментима, оштроумни Петар, марљиви Јаков и друга браћа зидали су темеље новог царства. После одласка Онога у чије име се родио Нови Израил, Петар и Јаков су понели бреме, али понекад, у властитој гордости, чинило му се да нису најбоље разумели какав терет носе на немоћним плећима. Нису видели велики пожар који се спремао, нису гледали даље од властитог прага. Дванаесторица су хтела да запале *Imperium Romanum*, а он је спремао светски огањ. Они су хтели јудејско царство, а он је сањао *Orbis Terrarum*.

Говорио им је да је свака власт од Бога, да добит од мача и огња не вреди колико кап проливане крви и једна једина изгубљена душа, да њихово царство није од овога света, да иду по свету као јагањци међу вукове, спокојни и решени на смрт... Нико га није слушао. Неки од браће, разочарани у ново учење које није проповедало борбу за ослобођење од римске тираније, враћали су се под окриље старог Мојсијевог закона.

Никада га браћа не би прихватила да није било Варнаве који га је увео у нову заједницу. Испочетка су га сви гледали неповерљиво, јер лош глас који га је пратио као охолог фарисеја и окрутног прогонитеља верних, ишао је далеко испред њега. Презирали су га због учености и порекла, ниподаштавали због физичке слабости и подмукле болести. Није много помагало ни то што је у Дамаску једва умакао разжареној руљи спремној на линч, нити што су у Јерусалиму људи слушали његове проповеди са великим дивљењем. У новој заједници важила су другачија правила. Први је био последњи, а последњи први. Заправо, сви су били последњи, а за првенство се нико није ни отимао. Дуго времена му је то било чудно, све док се није навикао.

Испочетка је мудро ћутао, носећи у себи велику тугу и плашећи се да ће га браћа презрети и одбацити, али када је у њему сазрело отров-

но семе сумње, разишао се са другим апостолима и кренуо својим путем да проповеда незнабожцима и варварима, нишчима и презренима. Пuteви су га вукли и он није могао више да чека.

Учитељ беше изабрао просте и слабе да посрами учене и јаке. Знао је добро да космати галилејски рибар Кифа има камену веру коју је посисао са мајчиним млеком, а коју он неће никада стећи својим испразним образовањем и духовним трудом, али знао је и то да свако има свој пут за Дамаск, да сваки човек има своју тачку ломљења. Осећао је да, уз сав труд и ревновање, никада неће достићи чистоту коју су други добили рођењем – на дар. Ученост му је одувек сметала да достигне Петрову простоту вере и с тим је, напослетку, морао да се помири, јер све што је једноставно и просто, ближе је привиду савршенства, а привид је максимум за човека, јер савршенство не постоји нигде осим код Смеслодавца. Када се коначно помирио с тим да је далеко чак и од привида, осетио је блажени спокој и неизмерну радост у срцу.

Никада није срео Онога у чије име је проповедао, али је једини видео – ко је заправо Он. Чинило му се понекад да дванаесторица гледају са ниподаштавањем на остале који су са много жара и страсти проносили ново учење, а да никада нису видели Онога у чије име говоре, нити се на њих излила Таворска светлост. Узалуд је тешио себе речима: *...блажени који не видеше а ѿвероваше*. Негде, у дубини, остајао је да тиња жал што није у правом трену осетио узвишеност и племениност новог учења. Или је, можда, сваки тренутак прави... У то више није био сасвим сигуран. Док је учио науке код Гамалијела чинило му се да све зна и да га никаква препрека не може зауставити на путу до коначног просветљења. Сада, када је био презрен и сам, осећао је једино да зна – да ништа не зна, и то га је чинило спокојним.

Био је слаб са слабима, мудар са мудрима, без закона са безаконицима, прост са простима, јер је знао да је *мудрості овога свѣта ѿишћина и ѿрашина земаљска и лудості ѿред Богѡм*. Ипак, две године сужањства у Кесарији и три године које је провео у Арабијској пустињи хранећи се скакавцима и корењем, нису успеле да угуше оно што је највише мрзео код себе, оно што му је сметало више и од саме црне пруге која му је пресецала измождено тело. Никакав пост и молитва нису могли да одагнају *ѡрки ѿалоѡ искуствѡ* који га је притискао као опомена на стечено образовање и мудрост. Схватао је да знање надима а љубав плени. Говорили су за њега да је најученији човек свог времена пред којим лежи велика будућност, али он је знао да је права величина у понизности и простоти. Зато је и говорио за себе да је најмањи од свих, а други су то схватили као лажну скромност надменог, ученог фарисеја из племена Венијаминова. Павле је размишљао: *Ако чиме ѿреба да се хвалим онда ћу се хвалити слабостіима својим, јер ѿраведницима и ѡрешницима је најлакше... Нама, остіалима је најтјеже...*

Волео је Јелине, њихов језик, философију и књижевност. Нарочито је ценио Сократа, који му ваљда једини од философа није изгледао горд, а који се и сам жртвовао за божанско добро које је наслућивао. Осећао је Павле да ће мисао нове науке коју је проносио, доживети судбоносни судар са хеленском философијом и да ће тек из тог судара изаћи врховна мудрост. Знао је да ће победник из тог сукоба одредити даљи неминовни ток целе повести. Био је сигуран у то да ће успети у својој мисији тек ако придобије мудре Јелине које није спутавало ни јеврејско знање ни варварско незнање; био је сигуран да је у њима пронашао носиоце новог учења.

Два добра никада не иду заједно. Јудејима је успевао да објасни васкрсење тела, али није могао да им растумачи бесмртност душе. Јелинима је, пак, била јасна бесмртност душе, али нису могли да разумеју васкрсење тела. Остали незнабожци смејали су се и једном и другом учењу, мрзећи и Јевреје и Јелине, и хотећи да приме нову науку без Старог закона.

Ходећи улицама Атине, склањао је ужагвени поглед са камених идола на трговима. Када је наишао на жртвеник испод којег је стајао кратки натпис: „Непознатом Богу”, стао је да проповеда пролазницима. Проповед је била дуга и тешка. Људи су се кратко задржавали и, чим би чули за васкрсење мртвих и живот будућег века, одмахивали би рукама и настављали даље. Пред крај говора пришло му је неколико стоика који беху чули да је родом из Тарса киликијског. Питали су за тројицу учених старца из Тарса и позвали га да говори на Ареопагу, на скупштини атинских мудраца. Касније, док је пред ученим философима хвалио стоичко усавршавање унутрашње воље и личне аскезе, прећуткујући њихово порицање бесмртности душе и гађење према животу, док је уздизао хеленску побожност и величао „Непознатог Бога” којег, ето, и они славе, Павле је осећао да га сви ти учени стоици и епикурејци гледају са омаловажавањем и жаљењем, као суманутог дивљака који никада није доживео милост просветљења, *јер онако је истио њешико колико нејојџребно доказивајши сџивари очигљедне.*

Учени Јелини тврдили су како су Бог и свет једно, те да се богови пројављују кроз природне законе, склад и хармонију целе Васељене, а Павле им је зборио да Бог и свет нису и не могу бити исто, и да је свет само обична творевина Божје воље и слободе, створена ни из чега.

Платоновии следбеници су учили о вечним идејама које су пре и изнад Бога и о томе да је Бог створио свет по узору на њих. Видљиви материјални свет је само бледа сенка невидљивога духовнога света, тврдили су Платонисти. Тело је груба одежда душе, а материјални свет тамница духа, проповедали су Јелини, и зато је смрт избављење за сваког човека, јер је то трен у којем се душа враћа из материјалног у духовни свет.

Узалуд им је Павле објашњавао да свет не постоји вечно, али је створен за вечност кроз сједињење с Богом, да је Логос саткан у вољи и слободи Божјој, а не у мисли, уму, логици или мудрости. Смрт је једини човеков непријатељ којег је победио Онај у чије име говорим, завршавао би своју проповед Павле.

За Јелине су богови били део свакодневице која их окружује и тешко им је било да појме јудејског Бога који је био далек и недодирљив, апсолутно слободан, одсутан својом природом и присутан својим енергијама. „Човеколики” богови са Олимпа имали су све људске особине, па тако и оне лоше, јер су понекад били прави човекомрси. Хеленска божанства било је лако спознати јер су се држали људских закона и обичаја и имали људске слабости, а Павлов Бог је доносио строге законе у свет, тражећи од слабих људи да их поштују.

Јелини су говорили да су и богови и људи потпуно сами, једни наспрам других, а Павле им је зборио да Бог призива човека у заједницу са другим људима и са Њим самим, јер и Бог и људи су личности тек у заједници са другима, а сами за себе не значе ништа. Од свега је најтеже било Јелинима да прихвате Божју човекољубивост. Нова наука је за философе била само празна, овештала реч која се одбијала од зида њихових гордих подсмеха.

Павле никада није оскудевао у непријатељима. Док је водио дуге расправе са Мандејцима који су обожавали Претечу, Назирејима, Евионитима и Терапеутима који су лечили душе, Есенима, Валаамовцима и Прозелитима, Језичницима у Коринту, лажним апостолима и Николинцима у Ефесу и Пергаму, Јесавелиним присталицама у Тијатиру и отпадницима у Смирни и Филадельфији, знао је да свака победа значи само још један пораз, а да сваки пораз представља нову победу...

Док су га прогонили, тукли, шибали и каменовали у Антиохији пидијској, Филипима, Иконији, Листри, Солуну и другим крајевима, трпео је страдања без роптања и жаљења, јер је осећао да ће све проћи, а да ће нова наука остати.

Ипак, најгоре је био примљен у Јерусалиму, где су његову главу хтели чак и Јевреји који су примили ново учење, оптужујући га за непоштовање Мојсијевих Закона. Када су га сународници понизили, испљували и претученог избацили ван градских зидина, мислећи да је умро, он је мирно устао и отресао прах са својих сандала. Град у којем је учио школе, свети град у којем је живела његова драга сестра са својом породицом, није га примао под своје окриље.

Када је скупио помоћ у Македонији и Ахаји и донео је у Јерусалим, браћа му се нису много обрадовала. Ушавши у храм после девет година, клекнуо је да се помоли, а фарисеји и старешине су га извукли напоље и замало убили пред самом светињом. Спасло га је, опет, римско грађанство, захваљујући ком су га послали намеснику у Кесарију, да

му он суди. Две године чекао је на суд који га није много интересовао јер се једино плашио Божјег суда.

У Галатији се сукобио са браћом апостолима која су проповедала да се и Галати и Јелини морају обрезати пре него што приме нову науку. Он им је одговорио да, када би била Божја воља да сви буду обрезани, људи би се рађали обрезани. Слабост тела и црна пруга која му никако није давала мира, приморале су га да се задржи дуже него што је мислио. Осећао је да немоћ овладава његовим слабашним удовима и да га болест потпуно обузима. Тамна, болна пруга је била ту као мучна опомена, као знамење које сведочи о неумитном крају.

Проповедао је Галатима и Јелинима са успехом, али на крају се морао повући пред гневним Јудејима и тражити право на сабору у Јерусалиму. Најпосле, када је чуо да су се браћа поделила међу собом, послао је из Ефеса записану реч да охрабри оне малобројне у Божјој њиви који су остали верни.

У Листри су га после проповеди назвали Хермесом, а Варнаву Зевсом, а он није знао да ли да се смеје или да плаче због тога.

У Филипима се по први пут примило посејано семе и дало многи род. Када су га, заједно са Силом, бацили у тамницу и када су, после земљотреса, на чудесан начин спашени, претори су га молили да напусти град, силно уплашени Божјим знамењем, али још више Павловим римским грађанством.

У Риму је затекао малобројни град Божји на темељима престонице света. Пре но што их је посетио, послао им је из Коринта реч по сестри Фиви. И тамо су обрезана и необрезана браћа гледала са подозрењем једни на друге. Император Клаудије беше прогнао Јевреје из Рима. Касније, када су се вратили, римски грађани, робови и странци који беху примили нову науку, одбацише јудејску браћу са гнушањем.

Римски народ је био испуњен неправдом, блудом и свакојаком злоћом. Као да ће, колико сутра, сви одједном помрети, толико су грабили за задовољствима и уживањима, обневидели од земаљског сладострашћа и похоте. Свађе и убиства беху свакодневно оружје опадача и насилника. Немилостиви грађани нису поштовали своје родитеље, добротворе и учитеље. Знали су за право и гордили се њиме, али им правда није насељавала срца.

Док је, после дивљачких борби гладијатора у амфитеатрима, гледао императоре и охولة сенаторе како дижу или спуштају палац, пресуђујући пораженима, гнушао се окрутне светине која је уживала у представи. Посматрајући трке двоколица и четворопрега по римским циркусима и незајажљиве, развратне коцкаре који су давали последњи денар на клађење, осећао је бескрајну тугу и бол јер није могао да стигне до срца сваког болесног брата. Бесрамни глумци изводили су лакрдије, фарсе и забавне, скаредне комаде по позорницама широм

престонице. Узалуд је Павле молио људе да не гледају ту срамоту. Владари су се држали старог опробаног рецепта за владавину: *panem et circenses*. Павле није могао да им понуди ни хлеба ни игара већ само патњу и страдање.

И колико год се трудио да ученим грађанима, образованим под утицајем грчке философије, објасни разлику између старог и новог Израиља, никако није успевао у томе јер Римљани нису разликовали Јевреје од поклоника нове науке. За њих је било битно разликовати слободног човека од роба и римског грађанина од пегрину, а за друго их није било брига. Уосталом, они су подједнако поштовали и своје и туђе богове које су преузимали од освојених народа и земаља. Клањали су се Митри и Изиди исто као и Јупитеру и Јунони. Одбацили толико мноштво богова зарад једног јединог, невидљивог и далеког, за Римљане је било сулудо. Било је далеко разумљивије принети Јупитеру на жртву белог бика и сажећи га у огњу, него приносити себе на жртву непознатом богу, како им је Павле проповедао. Лакше је гласно се молити у храму пред кипом неког од богова, мислили су они, него се молити у себи, пред богом који је далек и неприступачан.

Тимотеј и Марко се нису одвајали од њега све време заточеништва у Риму. Верни Тимотеј помагао му је још откад га је срео на свом првом дужем путовању у Листри ликаонијској. Храбри ученик пратио га је на скоро свим путовањима, делио с њим оно мало добра и прегршт свакојаког зла. Његова снага долазила је изнутра, из дубине чисте душе, увек спремне на помоћ незнанцу. Сада га је одани пријатељ чекао у Ефесу, где је требао да га постави за стуб тамошње заједнице. Марко, срчан и мудар попут лава којег је волео више од свих животиња, крио је у густим већама, смркнутом челу и гргуравој бради Реч и није било поузданијег сведока нове науке од њега. Верној браћи на Криту, где је свраћао на путу за римско сужањство, беше обећао ревносног, отресиотог Јелина Тита за предводника и сад се још само уздао у своје најбоље и најверније ученике који га нису оставили пошто је допао ропства.

Требало је изнова посетити Дерву, Писидију, Памфилију, Пергу, Аталију, Кипар, Антиохију... Требало је ојекрепити браћу у вери и, мислећи о томе, Павле задрхта целим телом. Бојао се да све то неће постићи пре него што га стигне последња црна пруга.

Сви путеви воде у Рим, а Павла је пут водио из Рима. Осећао је да ту више нема шта да тражи. На поласку браћа су дошла да се опросте са њим и он им је, стојећи подно златног миљоказа од ког су се рачвали невидљиви путеви на све четири стране света, само тихо изустиио: *сећајте се сећајте се будућности, сећајте се смрти*. Више од тога није умео да каже.

Мање – није смео.